

ความหมายของปรัชญาการศึกษา

ความหมายของปรัชญาการศึกษา (Meaning of Philosophy of Education) มีหลายนัย

การกำหนดความหมายของปรัชญาการศึกษา เพื่อให้ทุกคนยอมรับและมีความเข้าใจตรงกันนั้น ย่อมทำได้ยากมากเพราะมีสาเหตุหลายประการ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือ ความหมายของปรัชญาการศึกษามีหลายนัย แต่ละนัยย่อมทำให้เกิดความเข้าใจที่แตกต่างกันได้

นัยต่างๆแห่งความหมายของปรัชญาการศึกษาอาจจำแนกออกได้เป็นสี่นัย ดังนี้

ความหมายของปรัชญาการศึกษาด้านนัย แหล่งกำเนิดของปรัชญาการศึกษา

ความหมายของปรัชญาการศึกษาด้านนัย คำศัพท์และประวัติของคำ

ความหมายของปรัชญาการศึกษาด้านนัย หมวดวิชาความหมายของปรัชญาการศึกษาด้านนัย วิธีทางปรัชญา

๑. ความหมายของปรัชญาการศึกษาด้านนัยแหล่งกำเนิด แหล่งกำเนิดของปรัชญาการศึกษา จำแนกออกได้เป็นสามแหล่งได้แก่

๑.๑ ทิศนะส่วนบุคคล (personal perspectives)

๑.๒ ทิศนะส่วนรวม (public perspectives)

๑.๓ ทิศนะบุคคลชั้นวิชาชีพ (professional perspectives)

ความหมายของปรัชญาการศึกษาด้านนัยแหล่งกำเนิดทั้งสามดังกล่าวแล้ว ย่อมทำให้มีความเข้าใจที่แตกต่างกัน ดังนี้

ความหมายของปรัชญาการศึกษาด้านทิศนะส่วนบุคคล ได้แก่ ปรัชญาการศึกษาที่แต่ละบุคคลได้กำหนดขึ้นเพื่อเป็นหลักยึดถือในการกำหนดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการศึกษาของตนเอง ปรัชญาการศึกษาของแต่ละบุคคลย่อมมีพื้นฐานมาจากปรัชญาชีวิตของเขา และใน

การกำหนดปรัชญาการศึกษาสำหรับแต่ละบุคคลนั้น จะต้องอาศัยวิธีการคิดใคร่ครวญ และตรวจสอบประสมการณ์ชีวิตของตนอย่างมีระบบและมีเหตุผล

อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ปรัชญาการศึกษาตามทัศนะส่วนบุคคล คือสิ่งกบฏที่แต่ละบุคคลได้กำหนดขึ้นสำหรับเป็นหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน เพื่อการพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ตนพึงประสงค์ สิ่งกบฏนั้นย่อมมีพื้นฐานมาจากประสมการณ์แห่งชีวิตของแต่ละบุคคล และเป็นผลที่เกิดจากการคิดใคร่ครวญและตรวจสอบด้วยตนเองเป็นอย่างดีแล้ว

อนึ่ง ในการกำหนดปรัชญาการศึกษาด้านทิศนะส่วนบุคคล หรือการกำหนดปรัชญาการศึกษาของแต่ละบุคคลนั้น อาจมีวิธีแตกต่างกันหรืออาจมีวิธีอย่างเดียวกันก็ได้ เช่น บางคนอาจจะใช้วิธียึดลัทธิ (dogmatism) และบางคนอาจจะใช้วิธีถิภาช (dialecticism) เพียงวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือบางคนอาจจะใช้หลาย ๆ วิธีรวมกันก็ได้ สำหรับคำอธิบายเกี่ยวกับการกำหนดปรัชญาการศึกษาด้วยวิธีต่างๆ เหล่านี้ จะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป (ดูคำอธิบายเพิ่มเติม ในหัวข้อเรื่อง "รูปแบบของปรัชญาการศึกษา")

ความหมายของปรัชญาการศึกษาด้านทิศนะส่วนรวม หมายถึง ปรัชญาการศึกษาที่คนส่วนใหญ่ของสังคมใดสังคมหนึ่งยอมรับ และยึดถือเป็นหลักในการกำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายการศึกษา และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการศึกษาของสังคมแห่งนั้น ปรัชญาการศึกษาตามทิศนะส่วนรวม ย่อมมีพื้นฐานมาจากปรัชญาชีวิตของสังคมแต่ละแห่ง และมีบทบาทในการกำหนดหลักและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการศึกษา ทั้งของส่วนบุคคลและของสังคมหรือส่วนรวมอีกด้วย

คนส่วนมากยอมรับกันว่า ในการกำหนดปรัชญาการศึกษาตามทิศนะส่วนรวม หรือปรัชญาการศึกษาของสังคมแต่ละแห่งนั้น อาศัยคณะบุคคลใดคณะหนึ่งซึ่งเชื่อ

ถือได้ว่าเป็นกลุ่มตัวแทนของสังคมแห่งนั้นเป็นผู้เลือก โดย
ศาลหวังว่าปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาการศึกษาที่สอดคล้องกันกับทัศนคติส่วนรวม

ปรัชญาการศึกษาตามทัศนคติส่วนรวม อาจแบ่งออก
ได้หลายระดับ เช่น ปรัชญาการศึกษาของสังคมระดับประเทศหรือรัฐ และปรัชญาการศึกษาของสังคมระดับท้องถิ่นหรือปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนในแต่ละชุมชนเป็นต้น
ในการแถลงปรัชญาการศึกษาของสังคม หรือของส่วนรวม
ไม่ว่าจะเป็นในระดับใด จะแถลงในลักษณะที่เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ และแนวนโยบายการศึกษา และแนว
ทางปฏิบัติในการจัดการศึกษาเพื่อให้ทั้งส่วนบุคคลและส่วน
สังคมเข้าใจและยอมรับร่วมกัน

ความหมายของปรัชญาการศึกษาตามทัศนะบุคคลชั้นวิชา
วิชาชีพ คำว่า "บุคคลชั้นวิชาชีพ" หมายถึงบุคคลซึ่ง (๑)
คนทั่วไปให้เกียรติยกย่อง และยอมรับว่าเป็นนักปรัชญา
การศึกษาชั้นวิชาชีพ (professional philosophers of education) เพราะเป็นบุคคลที่มีความรอบ
รู้และเชี่ยวชาญ ในวิชาปรัชญาการศึกษาและ (๒) องค์กร
การวิชาชีพทางปรัชญาการศึกษาให้การยอมรับและยกย่อง
ให้เป็นนักปรัชญาการศึกษาชั้นวิชาชีพ เพราะบุคคลนั้น
สำเร็จการศึกษาด้านหลักสูตรชั้นวิชาชีพทางปรัชญาการศึกษา และบุคคลนั้นเป็นสมาชิกขององค์การวิชาชีพทาง
ปรัชญาการศึกษาอีกด้วย ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงปรัชญาการศึกษา ตามทัศนะของนักปรัชญาการศึกษาชั้นวิชาชีพย่อม
หมายถึง ปรัชญาการศึกษาที่นักปรัชญาการศึกษาชั้นวิชา
ชีพได้กำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์สำคัญสองประการ ได้แก่
(๑) การเสนอปรัชญาการศึกษาสำหรับทั้งส่วนบุคคลและ
ส่วนรวม นำมาพิจารณาใคร่ครวญ และตรวจสอบอย่างมี
เหตุผล เพื่อการยอมรับและกำหนดสำหรับใช้เป็นปรัชญา
การศึกษาของส่วนบุคคลและส่วนรวมและ (๒) การเสนอ
ปรัชญาการศึกษาเพื่อกระตุ้นให้ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม
มีความตื่นตัวและกระตือรือร้น ที่จะวิพากษ์วิจารณ์ปรัชญา
การศึกษาที่ใช้อยู่ อันจะเป็นแนวทางนำไปสู่การปรับปรุง
ปรัชญาการศึกษาที่ยึดถืออยู่เดิมแล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

อนึ่ง ในการเสนอปรัชญาการศึกษาตามทัศนะบุคคล
ชั้นวิชาชีพนั้น ถือว่าเป็นการกระทำตามหน้าที่ของตน

และจะต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพเป็นหลัก ส่วน
ใหญ่แล้วพบว่า การเสนอปรัชญาการศึกษาบุคคลชั้นวิชา
ชีพนั้น มักจะนำเสนอในรูปแบบของนักวิจารณ์ (critics)
การเสนอปรัชญาการศึกษาดังกล่าวนี้ นอกจาก
จะนำเสนอในวารสารที่องค์การวิชาชีพทางปรัชญาการศึกษา
ยอมรับแล้ว อาจจะมีการนำเสนอในรูปแบบของการ
แสดงปาฐกถา และการสัมภาษณ์อีกด้วย

๒. ความหมายของปรัชญาการศึกษาตามนัยคำศัพท์และ ประวัติของคำ

การพิจารณากำหนดความหมายของปรัชญาการศึกษา
ตามนัยคำศัพท์และประวัติของคำนี้ จำแนกออกได้เป็น
สองประเด็นคือ (๑) คำศัพท์และประวัติของคำในภาษา
ไทย ได้แก่คำ "ปรัชญา" กับคำ "การศึกษา" และ
(๒) คำศัพท์และประวัติของคำในภาษาอังกฤษ ได้แก่คำ
"philosophy" และคำ "education" ความรู้และ
ความเข้าใจในคำศัพท์ และประวัติของคำทั้งสองประเด็น
นี้ อาจทำให้เกิดความเข้าใจในความหมายของปรัชญา
การศึกษาที่แตกต่างกันได้

ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงรายละเอียด ของการพิจารณา
คำศัพท์และประวัติของคำทั้งสองประเด็นดังกล่าวแล้ว แต่
จะขอนำเอาบทสรุปความหมายของปรัชญาการศึกษาตาม
นัยคำศัพท์ และประวัติของคำที่ประกอบกันขึ้นเป็นคำ
ปรัชญาการศึกษา ซึ่งมีจะพบเห็นอยู่เสมอมากกล่าวไว้ดังนี้
"ปรัชญา (ปฺร+ชฺญา) การศึกษา ตามรูปศัพท์ใน
ภาษาไทย คือความรู้สูงสุดสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ
ในการจัดการศึกษา อาจจะเป็นความรู้สูงสุดทั้งของส่วน
บุคคลและส่วนรวม"

หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า

"ปรัชญาการศึกษา คือ หมดความรู้ที่จำเป็นและ
เป็นส่วนหนึ่งของหมวดวิชาการศึกษาชั้นวิชาชีพ (Professional education) ในหลักสูตรวิชาการศึกษา
(หรือครูศาสตร์ หรือ ศึกษาศาสตร์) อันเป็นหมดความรู้
ที่นักการศึกษาทุกคนจะต้องเรียนรู้ เพื่อนำไปประยุกต์
ใช้ในการประกอบอาชีพของตน"

๓. ความหมายของปรัชญาการศึกษา ตามนัยหมวดวิชา ปัจจุบันปรัชญาการศึกษาได้รับการยอมรับว่าเป็นราย

วิชา (a course) รายวิชาหนึ่งในกลุ่มวิชาพื้นฐาน การศึกษา ความหมายของปรัชญาการศึกษาตามนัยหมวด วิชาชนิดนี้

"ปรัชญาการศึกษา คือ รายวิชาที่เกิดจากการนำ หลักปรัชญาบางประการมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา"

๔. ความหมายของปรัชญาการศึกษา ตามนัยวิธีทาง ปรัชญา

วิธีทางปรัชญา จำนวนออกได้เป็นสามวิธี คือ

๔.๑ วิธียึดลัทธิ (dogmatism)

๔.๒ วิธีวิพากษ์ (skepticism)

๔.๓ วิธีวิภาษ (dialecticism)

ความหมายของปรัชญาการศึกษาตามนัยวิธียึดลัทธิ หมายถึง ปรัชญาการศึกษาที่กำหนดขึ้นด้วยการตัดสินใจ เลือก ยึดถือปรัชญาแม่บทลัทธิใดลัทธิหนึ่ง หลังจากที่ได้มีการ พิจารณาไตร่ตรองตามหลักปรัชญานั้นแล้ว อย่างมีเหตุผล (philosophizing) เพื่อนำมาใช้เป็นหลักของกระบวน การศึกษา ดังนั้น ความหมายของคำปรัชญาการศึกษาตามนัยนี้ อาจกล่าวได้ดังนี้ "ปรัชญาการศึกษา คือ ปรัชญาประยุกต์ (applied philosophy) ซึ่งเป็น หน่อหนึ่งของปรัชญาแม่บทที่ผ่านการพิจารณา ไตร่ตรอง และตรวจสอบแล้วว่า เหมาะสมแก่การยึดถือเป็นหลัก ของกระบวนการศึกษา" หรือ อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่ง ว่า "ปรัชญาการศึกษาคือประมวลแนวคิดที่ได้จากปรัชญา ทั่วไป สำหรับนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา"

อนึ่ง การกำหนดปรัชญาการศึกษาด้วยวิธียึดลัทธินี้ คือ การกำหนดปรัชญาการศึกษา ด้วยการยอมรับว่า "ปรัชญา คือ ความรู้ที่มีอยู่ก่อนวิชาการศึกษา และเชื่ อมั่นว่าความรู้ที่มีอยู่ก่อนแล้วนั้น ล้วนเป็นความรู้ที่เชื่อถือ ได้ว่าถูกต้อง สามารถที่จะนำมาเรียบเรียง และร้อยกรอง ใหม่อ่างมีระบบ เพื่อยึดถือเป็นแนวความรู้ขั้นพื้นฐาน ของวิชาการศึกษา" และ การกำหนดปรัชญาการศึกษา ด้วยวิธียึดลัทธินี้ นำจะเป็นการกำหนดปรัชญาการศึกษา ด้วยวิธีที่ดี และ สะดวก เพราะไม่จำเป็นต้องสร้างลัทธิ- ปรัชญาหรือหลักขึ้นต้นใหม่แต่อย่างใด

ความหมายของปรัชญาการศึกษาตามนัยวิธีวิพากษ์ วิธี วิพากษ์ เป็นวิธีทางปรัชญาวิธีหนึ่ง ที่มีการกล่าวถึงกันตั้งแต่

อดีตกาลแล้ว เช่น ในพุทธกาลปรากฏว่า ในกาลามสูตร ก็มีกล่าวถึงวิธีวิพากษ์ และในยุคโบราณของกรีก ปรากฏว่า พวกโซพิสท์ ก็นิยมใช้วิธีวิพากษ์ เป็นต้น การนำเอาวิธีวิพากษ์ มาใช้เป็นวิธีทางปรัชญาการศึกษานั้น ย่อมเริ่มต้นด้วยการ สงสัยในปรัชญาการศึกษาลัทธิเดิมเพื่อให้เกิดการพิจารณา ไตร่ตรองและตรวจสอบ และ นำไปสู่ปรัชญาการศึกษา ลัทธิใหม่ ซึ่งเชื่อมั่นว่าถูกต้องและเหมาะสมกว่าปรัชญา การศึกษาลัทธิเดิม

การกำหนดปรัชญาการศึกษาด้วยวิธีวิพากษ์ ย่อมทำให้ ได้รับปรัชญาการศึกษาที่มีลักษณะแตกต่างไปจาก ปรัชญา การศึกษาที่ได้รับจากการกำหนดด้วยวิธียึดลัทธิ นั่นคือ ปรัชญาการศึกษาที่กำหนดขึ้นด้วยวิธียึดลัทธินี้มีลักษณะ เป็นปรัชญาการศึกษาที่ต้องอาศัย หรือ จำเป็นต้องยึดถือ ปรัชญาแม่บทลัทธิใดลัทธิหนึ่งเป็นแบบแผน ส่วนปรัชญา การศึกษาที่กำหนดขึ้นด้วยวิธีวิพากษ์ มีลักษณะเป็นปรัชญา ที่ไม่ยึดถือปรัชญาแม่บทลัทธิใดๆ ทั้งสิ้น เพราะเป็นปรัชญา การศึกษาที่เริ่มต้นด้วยการสงสัย ซึ่งย่อมสงสัยได้ตลอดเวลา และทำให้มีการค้นพบปรัชญาการศึกษาลัทธิใหม่ๆ อยู่เสมอ

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงความหมายของปรัชญาการศึกษาตามนัยวิธีวิพากษ์ ย่อมกล่าวได้ว่า "ปรัชญาการศึกษา คือ ผลรวมของคำแนะนำหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวคิด หรือทฤษฎีต่างๆ สำหรับนำมาใช้เป็นเครื่องมือ (instruments) ในการปรับปรุงการจัดการศึกษา" ถ้าหาก เราพิจารณาตามความหมายของปรัชญาการศึกษา ตามนัย ดังกล่าวข้างต้นนี้อย่างละเอียดแล้ว จะมองเห็นลักษณะ สำคัญของปรัชญาการศึกษา ได้อย่างชัดเจนว่ามีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) ปรัชญาการศึกษาไม่ใช่หลักการสูงสุด ที่มีความถูกต้อง และมีความคงทนถาวรตลอดกาล แต่เป็น แนวคิดหรือทฤษฎีที่ทุกคนสงสัยได้ และน่าจะถูกต้องหรือน่าจะนำไปใช้ในการปฏิบัติให้เกิดผลได้และ (๒) ปรัชญา การศึกษา ย่อมเริ่มต้นจากความสงสัย และ การปฏิเสธ ที่จะยอมรับแนวคิดหรือทฤษฎีต่างๆ ที่มีอยู่เดิมแล้ว ความ สงสัยหรือการปฏิเสธนั้นคือ การเกิดปัญหา ดังนั้นปรัชญา การศึกษาที่เกิดจาก ความสงสัย ย่อมเป็นเครื่องมือสำหรับ นำมาใช้ใน การแก้ปัญหาต่างๆ ที่แต่ละบุคคลยอมรับ

และ เครื่องมือสำหรับการแก้ปัญหาแต่ละครั้งนั้น ย่อมเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ

ความหมายของปรัชญาการศึกษาตามนัยวิธีวิภาษวิธี วิชาคือ วิธีทางปรัชญาวิธีหนึ่ง ที่แบ่งลำดับขั้นของการปฏิบัติออกเป็นสามขั้น ได้แก่

ขั้นที่หนึ่ง บทเสนอ (thesis) - การวิพากษ์วิจารณ์ปรัชญาการศึกษาลัทธิเดิม ที่กำลังยึดถืออยู่ในปัจจุบัน

ขั้นที่สอง บทแย้ง (antithesis) - การเสนอปรัชญาการศึกษาลัทธิที่ขัดแย้ง หรือตรงกันข้ามกับปรัชญาการศึกษาเดิม

ขั้นที่สาม บทสรุป (synthesis) - การ

เลือกสรรส่วนที่ดีของปรัชญาการศึกษาลัทธิเดิม และลัทธิที่เสนอใหม่ เพื่อสรุปเป็นปรัชญาการศึกษาลัทธิใหม่

การกำหนดปรัชญาการศึกษาด้วยวิธีวิภาษวิธี ประกอบด้วยกระบวนการวิธีวิเคราะห์ และกระบวนการวิธีสังเคราะห์เพื่อเลือกสรรส่วนที่ดีของปรัชญาการศึกษาเดิมที่ยึดถือในปัจจุบัน และปรัชญาการศึกษาลัทธิอื่นที่แตกต่างหรือขัดแย้ง เลือกสรรส่วนที่ดีของปรัชญาการศึกษาเดิม ที่ยึดถือในปัจจุบัน และปรัชญาการศึกษาลัทธิอื่นที่แตกต่าง หรือขัดแย้งกันกับปรัชญาการศึกษาลัทธิเดิมเพื่อนำมาประมวลเป็นปรัชญาการศึกษาลัทธิใหม่ อนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาการศึกษาตามนัยดังกล่าวนี้ คือ ผลรวมของทฤษฎีการศึกษา (Meta-theory of education)

สมบูรณ์ พรรณาภ

ปรัชญาการศึกษาตามนัยวิธีวิภาษวิธีเป็นปรัชญาการศึกษาที่มุ่งเน้นการวิพากษ์วิจารณ์ปรัชญาการศึกษาเดิมที่ถือปฏิบัติกันมา เพื่อค้นหาความจริงแท้ของปรัชญาการศึกษา และสร้างปรัชญาการศึกษาใหม่ขึ้นมาแทนที่ปรัชญาการศึกษาเดิมที่ล้าสมัยและผิดพลาด

ปรัชญาการศึกษาตามนัยวิธีวิภาษวิธีเป็นปรัชญาการศึกษาที่มุ่งเน้นการวิพากษ์วิจารณ์ปรัชญาการศึกษาเดิมที่ถือปฏิบัติกันมา เพื่อค้นหาความจริงแท้ของปรัชญาการศึกษา และสร้างปรัชญาการศึกษาใหม่ขึ้นมาแทนที่ปรัชญาการศึกษาเดิมที่ล้าสมัยและผิดพลาด